

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/archiwum/102255,Lupaszka-partyzancka-legenda.html>
01.04.2026, 22:01

„Łupaszka” – partyzancka legenda

30 czerwca 1948 r. w Osielcu koło Jordanowa funkcjonariusze MBP aresztowali ukrywającego się mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszkę”, jednego z najbardziej zasłużonych dowódców polowych pierwszej i drugiej konspiracji, dowódcę 5. Wileńskiej Brygady AK.

30.06.2024

Zygmunt Szendzielarz urodził się 12 marca 1910 r. w Stryju (w latach międzywojennych miasto powiatowe wchodzące w skład woj. stanisławowskiego), w wielodzietnej rodzinie urzędnika kolejowego. Po ukończeniu w 1929 r. gimnazjum matematyczno-przyrodniczego jako ochotnik wstąpił do wojska. W 1934 r., w stopniu podporucznika, otrzymał przydział do stacjonującego w Wilnie 4 Pułku Ułanów Zaniemeńskich.

We wrześniu 1939 r. stanął do walki w obronie ojczyzny, dowodząc 2. szwadronem swojego macierzystego pułku, wchodzącego w skład Wileńskiej Brygady Kawalerii. Po ataku ZSRS na Polskę, pod koniec września, został aresztowany przez Sowietów podczas próby przedostania się na terytorium Węgier. Szendzielarzowi udało się jednak zbiec z niewoli. Po bezskutecznych próbach ponownego przebicia się na Węgry, wrócił do Wilna, gdzie wkrótce włączył się w działalność konspiracyjną, najpierw w strukturach Kół Pułkowych, a następnie ZWZ-AK. W tym okresie przyjął pseudonim konspiracyjny „Łupaszka”, nawiązujący do podpułkownika kawalerii Jerzego Dąbrowskiego „Łupaszki” (słynnego zagońcyka, w czasie wojny polsko-bolszewickiej współtwórcy 13. Pułku Ułanów Wileńskich, zamęczonego przez Sowietów w mińskim więzieniu w 1940 r.).

We wrześniu 1943 r., z rozkazu Komendy Wileńskiego Okręgu AK, Szendzielarz stanął na czele oddziału partyzanckiego dowodzonego wcześniej przez ppor. Antoniego Burzyńskiego „Kmicica”. Na kilka dni przed przybyciem „Łupaszki” do bazy nad jeziorem Narocz, grupa ta została rozbrojona i rozbita przez partyzantkę sowiecką, a jej dotychczasowego dowódcę zamordowano. Szendzielarz rozpoczął odbudowę oddziału, który w styczniu 1944 r. oficjalnie otrzymał nazwę 5. Wileńskiej Brygady Armii Krajowej (choć określano go także jako Brygada Śmierci). Operował on na obszarze rozciągającym się na północny-wschód od Wilna. Oddział „Łupaszki” w 1943 i 1944 r. toczył boje z wojskami niemieckimi, wspieranymi przez litewskie formacje kolaboracyjne, a także z partyzantką sowiecką.

5. Wileńska Brygada AK w lipcu 1944 r. została otoczona przez Sowietów w Puszczy Grodzieńskiej. „Łupaszka”, nie dostrzegając innej możliwości, zdecydował się rozformować brygadę, której żołnierze – podzieleni na mniejsze grupy – przebijali się na zachód lub mogli wracać na Wileńszczyznę. Szendzielarz, wraz z resztkami brygady, przedostał się na Białostocczyznę, gdzie podporządkował swój oddział Komendzie Okręgu AK Białystok. W kolejnych miesiącach do stacjonującej w lasach w okolicach Bielska Podlaskiego grupy „Łupaszki” dołączali partyzanci z rozbitych oddziałów AK z okręgów wileńskiego i nowogródzkiego. Odtworzona w ten sposób 5. Brygada Wileńska wiosną 1945 r. liczyła około 200 żołnierzy. Wielokrotnie prowadziła walki z oddziałami Armii Czerwonej, NKWD, KBW, UB i MO.

Po otrzymaniu we wrześniu 1945 r. rozkazu rozformowania brygady, „Łupaszka” przedostał się do Gdańska, gdzie podporządkował się komendantowi eksterytorialnego Wileńskiego Okręgu AK,

ppłk. Antoniemu Olechnowiczowi „Pohoreckiemu”. Jego pozwolenie na utworzenie większego oddziału bojowego otrzymał dopiero na początku roku 1946. Wiosną dotarł do Borów Tucholskich, gdzie po raz kolejny rozpoczął odtwarzanie 5. Brygady Wileńskiej. Jeszcze w tym samym roku połączył swój oddział z podlegającą mu 6. Brygadą Wileńską, operującą na Podlasiu i Białostocczyźnie.

W 1947 r., dostrzegając beznadziejność sytuacji, w jakiej znalazła się brygada, zwolnił swych podkomendnych ze złożonej przysięgi. Sam postanowił powrócić do cywilnego życia. Dotarł na Górny Śląsk, skąd – zagrożony aresztowaniem – przedostał się do Zakopanego. Ukrywał się tam, z krótki przerwami aż do kwietnia 1948 r. Następnym miejscem pobytu „Łupaszki” była Chabówka, z której w połowie czerwca przeniósł się do Osielca pod Jordanowem. Został tam wytropiony przez funkcjonariuszy komunistycznej bezpieki. Aresztowano go nad ranem 30 czerwca 1948 r. w domu, w którym się ukrywał.

Zygmunta Szendzielarza osadzono w więzieniu przy ul. Rakowieckiej w Warszawie. W wyroku wydanym 2 listopada 1950 r. komunistyczny sąd skazał go na śmierć. Został zabity w więzieniu mokotowskim 8 lutego 1951 r. Ciało pogrzebano w tajemnicy, w nieznanym miejscu. W 2013 r. badaczom IPN udało się odnaleźć szczątki Szendzielarza podczas prac prowadzonych w kwaterze „Ł” na Powązkach. Pogrzeb państwowy dowódcy Brygady Wileńskiej AK odbył się w 2016 r. na cmentarzu Powązkowskim.

W 2019 r. w pobliżu domu w Osielcu, w którym ukrywał się i został aresztowany „Łupaszka”, odsłonięto jego pomnik, sfinansowany przez krakowski IPN.

Tekst Jakub Ryba

[Poprzedni Strona](#)

[Następny Strona](#)

Artykuł

Mjr Zygmunt Szendzielarz „Łupaszka”